175666 ـ عذاب قبر شاید به موحدان گناهکار برسد، اما فشار قبر برای همه است

سوال

پاسخ‌هایی دربارۀ عذاب و تنگی قبر خواندم که به مؤمنان نیز در قبرهایشان خواهد رسید اما احادیثی هست که دال بر عکس آن است؛ برای مثال مسلمانان معتقد هستند که هرگاه دو فرشتۀ منکر و نکیر در قبر به نزد شخص بیایند و از او دربارۀ ایمانش بپرسند، اگر مؤمن باشد قبر او هفتاد ذراع وسیع می‌شود (هر ذراع شش اینچ است) و نورانی می‌شود سپس به او گفته می‌شود که تا روز قیامت مانند عروس خواهد خوابید و سپس الله او را بیدار خواهد کرد تا برای اعمالش پاداش داده شود، اما اگر منافق باشد قبر چنان به او فشار می‌آورد که دنده‌هایش در هم فرو می‌رود.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

الحمدلله هیچ تعارضی میان نصوص وارده دربارۀ عذاب قبر و نعیم آن نیست و همۀ این نصوص حق است. آنچه دربارۀ وسیع شدن قبر مؤمن به اندازۀ هفتاد گز و نورانی شدن قبر او آمده و اینکه به او گفته می‌شود: «مانند عروس بخواب که جز محبوب‌ترین خانواده‌اش به او کسی بیدارش نمی‌کند» و اینکه قبرش سرسبز می‌شود چنانکه نزد ترمذی (۱۰۷۱) و دیگران آمده و آلبانی در «مشکاة المصابیح» آن را حسن دانسته است، این در حق مؤمن کامل الایمانی است که در طاعت الله سریع و در معصیت او کند بوده است یا از جمله کسانی است که الله عزوجل نجات او را از عذاب قبر و فتنۀ آن نوشته است، مانند شهدا.

اما آنچه دربارۀ عذاب برخی از مسلمانان در قبرهایشان آمده است این دربارۀ گناهکاران است، یعنی آنان که اعمال نیک و بد را مخلوط کرده‌اند که در قبرهایشان و در روز قیامت در آتش به سبب گناهانشان عذاب می‌شوند و هنگامی که پاک شدند، به آنان اجازۀ وارد شدن به بهشت داده می‌شود، چنانکه در صحیح بخاری (۷۰۴۷) از سَمُرَه بن جُندُب رضی الله عنه روایت شده که عذاب قبر برای بسیاری از موحدان گناهکار رخ می‌دهد، مانند کسی که از نماز فرض بخوابد و زناکاران و رباخواران و دروغگویی که دروغی را می‌گوید و در همه جا پخش می‌شود.

حافظ ابن حجر ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«و در آن آمده که برخی از گناهکاران در برزخ عذاب داده می‌شوند» (فتح الباری: ۱۲/ ۴۴۵).

همینطور عذاب قبر دربارۀ کسی که خودش را از ادرارش حفظ نمی‌کند و لباسش آلوده می‌شود و کسی که میان مردم سخن‌چینی می‌کند نزد بخاری (۲۱۶) و مسلم (۲۹۲) ثابت است.

ابن قیم ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«عذاب قبر دو نوع است: یک نوع دائم، جز آنچه در برخی از احادیث آمده که میان دو دمیدن صور از [عذاب] آنها سبک می‌شود و چون از قبرهایشان برخیزند می‌گویند: قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا [یس: ۵۲] (وای بر ما چه کسی ما را از آرامگاه‌مان برانگیخت؟) و این سخن حق تعالی دال بر دوام آن است که می‌فرماید:

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ [غافر: ۴۶]

([هر] صبح و شام بر آتش عرضه می‌شوند و روزی که قیامت برپا شود [ندا زده می‌شود که] فرعونیان را در سخت‌ترین عذاب وارد کنید).

نوع دوم: عذابی است که تا مدتی هست سپس قطع می‌شود و آن عذاب برخی از گناهکارانی است که گناهانشان کم است در نتیجه به اندازۀ گناهشان عذاب داده می‌شوند سپس از عذابشان کاسته می‌شود، چنانکه مدتی در آتش دوزخ عذاب داده می‌شوند سپس عذابشان برداشته می‌شود و شاید عذابشان به سبب دعا یا صدقه یا استغفار یا ثواب حج [که برای آنان انجام شود] قطع شود» (الروح: ۸۹).

برای اطلاع از برخی از جلوه‌های عذاب قبر، پاسخ شمارۀ (8829) را ببینید.

ثانیا:

میان عذاب قبر که برخی از گناهکاران دچارش می‌شوند و آزمایش مؤمن در قبرش که شامل فشار [موقت] و سؤال دو فرشته است تفاوت است، زیرا این دو عذاب نیست؛ ترس از قبر و وحشت [نخست] و فشار آن برای همه هست حتی برای مؤمنان درستکار که به آنان نیز می‌رسد.

اما عذاب به معنای خاص آن که در فقرۀ نخست بیان کردیم، عذابی است که برای گناهان معین رخ می‌دهد و برای همه کس نیست.

سیوطی ـ رحمه الله ـ در حاشیه‌اش بر نسائی (۴/۱۰۳) می‌گوید:

«نَسَفی می‌گوید: مؤمن مُطیع، عذاب قبر ندارد بلکه فشار قبر دارد».

این را روایتی که امام احمد (۲۳۷۶۲) از عایشه ـ رضی الله عنها ـ از پیامبر ـ صلی الله علیه وسلم ـ نقل کرده توضیح می‌دهد: «قبر فشاری [موقت] دارد و اگر کسی از آن نجات می‌یافت، سعد بن مُعاذ از آن نجات می‌یافت» آلبانی در «الصحیحة» (۱۶۹۵) آن را صحیح می‌داند.

این فشار را میت در همان آغاز که در قبر قرار داده می‌شود احساس می‌کند و از جملهٔ عذاب قبرِ مؤمنان گناهکار نیست، به دلیل آنکه سعد بن معاذ ـ رضی الله عنه ـ نیز این فشار را تجربه کرده در حالی که عرش پروردگار برای مرگ او به لرزه درآمد، چنانکه نزد بخاری (۳۸۰۳) و مسلم (۲۴۶۶) ثابت است.

ثالثا:

این سخن شما که «هر ذراع شش اینچ است» در تعیین اندازهٔ ذرع وارد شده در این حدیث: «برای او در قبرش به اندازهٔ هفتاد ذراع گشوده می‌شود»، سخنی است بی‌دلیل؛ زیرا زندگی برزخی از جملهٔ غیب است که به آن ایمان داریم و آن را با مقیاس‌های دنیا نمی‌سنجیم، بنابراین به این ایمان می‌آوریم که برای مؤمن قبرش به اندازهٔ هفتاد گز وسیع می‌شود اما دربارهٔ مقدار این گز سخن نمی‌گوییم زیرا این از جملهٔ غیب است و حدیث براء که امام احمد (۱۸۰۶۳) روایت کرده دال بر آن است که دربارهٔ چگونگی آن می‌فرماید: «و برایش در قبرش به اندازه‌ای که چشمش می‌بیند گشوده می‌شود» (آلبانی در صحیح الجامع: ۱۶۷۶).

والله اعلم.